

PORTRÉK A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA TAGJAIRÓL II.

Szerkesztette
HAMZA GÁBOR



AKADÉMIAI KIADÓ



A kiadvány a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával készült.

Társszerkesztő

Deák Péter

Írta

Földi András, Hamza Gábor, Herger Csabáné, Képes György, Kőhalmi László,
Lengvári István, Schweitzer Gábor, Szabadfalvi József, Szabados Tamás,
Vékás Lajos

ISBN 978 963 454 908 6

Kiadja az Akadémiai Kiadó

1117 Budapest, Budafoki út 187–189. A. ép. III. em.

www.akademiai.hu

Első magyar nyelvű kiadás: 2024

© Deák Péter, Földi András, Hamza Gábor, Herger Csabáné, Képes György,
Kőhalmi László, Lengvári István, Schweitzer Gábor, Szabadfalvi József,
Szabados Tamás, Vékás Lajos, 2024

© Akadémiai Kiadó, 2024

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a nyilvános előadás,
a rádió- és televízióadás, valamint a fordítás jogát,
az egyes fejezeteket illetően is.

Printed in Poland

Hoffmann Pál (1830–1907), a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja



Hoffmann Pál egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja 1830. február 25-én született Nagymartonban (Sopron vármegye). 1907. június 28-án hunyt el Sopronban. A Magyar Tudományos Akadémia Hoffmann Pált 1863. január 13-án levelező tagjának, 1890. május 8-án pedig rendes tagjának választotta. Levelező taggá megválasztását követően székfoglaló előadását a Magyar Tudományos Akadémián „A jog lénye – Bevezetés a jogtudományba” címmel 1863. október 12-én tartotta meg. Az MTA rendes tagjává megválasztását követően 1892. április 4-én „A birtoki jogtan kétségei” címmel tartott székfoglaló előadást. Mindkét székfoglaló előadása nyomtatásban is megjelent.

Édesapja Hoffmann Pál, édesanyja Hofer Anna. A középiskolát és a bölcsészeti tanfolyamot Győrött, Sopronban és Szombathelyen végezte. Jogi tanulmányokat Pozsonyban és Bécsben folytatott. Bírói gyakorlatot három éven át folytatott. 1860-ban a Pesti Királyi Tudományegyetem jogi karán szerzett magántanári képesítést (Habilitation). Három féléven át a Pesti Egyetemen magántanárként (Privatdozent) oktatott. 1862 és 1864 között a kassai, 1864-től két éven át, 1866-ig a pozsonyi királyi jogakadémián római és egyházi jogot mint nyilvános rendes tanár oktatott.

Hoffmann Pált 1865-ben a Pesti Királyi Tudományegyetemen a római jog nyilvános tanárává nevezték ki. Ebben a minőségben működött 1893 júliusáig, amikor is egészségi állapotára tekintettel nyugdíjazását kérte.

Az 1877–1878. évi tanévben a budapesti tudományegyetem rektori tiszteét töltötte be. 1868-tól fogva szabadelvű párti képviselőként a nagymartoni

választókerület háromszor, Budapest VII. kerülete 1878-tól fogva kétszer választotta meg országgyűlési képviselőjévé.

Hoffmann Pál tudományos munkássága nemzetközi elismerésének jele volt az, hogy a párizsi Société de L  gislation Comparée 1876-ban tagjának választotta. Hazai szakmai elismertsége jelének tekinthető az, hogy 1873-ban a negyedik magyar jogászgyűlés elnöki teendőit látta el választás alapján.

Az első arra vonatkozó kísérlet, hogy a hallgatók az eredeti, a forr  s  zvegekkel adekvát római joggal ismerkedjenek meg, Hoffmann Páltól származik. Ez az oktatásban és tudományos munkásságában egyaránt tükröződő „történeti” szemlélete kiemelkedő,   tt  r   jelentőségű a római jog és magánjog hazai m  vel  se szempontjából.

A római jogot k  z  r  lag dogmatikai alapon magyarázó osztrák mintát követő hazai római jogi tank  nyvirodalomra Hoffmann Pál fellépéséig a Történeti Jogi Iskola újszerű szemlélete nem képes hatást gyakorolni. A reformkorban és a neoabszolutzizmus éveiben az Osztrák Polgári Törvénykönyv (OPTK–ABGB) dogmatikája, melynek ideológiái alapja a Christian Wolff–Martini-féle természetjog (ius naturale vagy ius naturae), egyedül meghatározó eleme m  g a római jog tanításának és tudományos művelésének is.

Hoffmann Pál Történeti Jogi Iskolához tartozásának fontos dokumentuma „A jog lénye” című, fentebb már említett, 1863-ban elhangzott ak  d  miai sz  kfogl  l   előadása. A munka ny  lt színvallás a m  g differenciálatlan Történeti Jogi Iskola Savigny   s Puchta nevével fémjelzett koncepc  i  ja mellett. Az észjogi irányzat   lt  l  nos és   lt  l  ban megalapozott kritikáját tartalmazó sz  kfogl  l   értekezés érdeme, hogy a jog és az államtudományok teológiától és filozófiától való lényeges különbözőségére utalva a jognak emberek –   letviszonyok –   lt  l történő alak  that  s  g  ra mutat rá. A jog „k  tforr  s  val”, azaz keletkezésével foglalkozó részben megállapítja, hogy a jog csak mint ius positivum (tételes jog) létezhet. A rómaiak   lt  l szerint   szinonimáknak tekintett ius naturale és ius gentium fogalompárt hozza fel példaként arra, hogy meghatározott jogeszm  k, ideák nem létezhetnek konkrét jogrendhez való kapcsol  l  d  s nélkül. Erről az elvi alapról kiindulva tulajdon  t k  z  r  lagos jelentőséget, szerepet a nemzeti tényezőknek („nemzeti közszellem”, „genius”) a jogfejlődésben. Az egyébként „kettős életet” élő jog (ti. a jogviszonyokban „megtestesült” és a „nemzet köztudatában mint eszme”) forr  s  i a szokásjog, a törvény és a jogtudomány. A szokásjog szerepének kiemelése és a jogtudományra mint jogforrásra utalás – amely a népet reprezentáló jogtudósok révén jut kifejezésre – egyértelműen Savigny tételének követése. A törvény szerepének hangsúlyozása a jogforrások tri  sz  n

belül mindenképpen pozitívum, és előrevetíti a kodifikáció egyfajta ideológiai és jogpolitikai megalapozását. Az értekezés konkrét módon is tartalmaz bírálatot az Osztrák Polgári Törvénykönyv vonatkozásában. Kritizálja ugyanis a jog rendszerének az alanyi jogokra történő felépítését. A munka komoly érvekkel alátámasztott cáfolata az ebben a korban már valóban idejéértmult észjogi irányzatnak.

Hoffmann Pál csatlakozása a Történeti Jogi Iskolához nem csupán a jogra, illetve a jog keletkezésére vonatkozó szemléletében mutatható ki. Különösen szembevető a Történeti Jogi Iskolához való feltétlen ragaszkodása a birtokra vonatkozó nézeteiben. Savigny birtoktanának helyessége mellett száll síkra 1892-ben megjelent értekezésében, Jhering birtokelméletét általában ignorálja.

Hoffmann Pál nem marad hűtlen a Történeti Jogi Iskolához akkor sem, amikor Horvát Boldizsár (1822–1898) igazságügyi miniszter, a Magyar Tudományos Akadémia levelező és tiszteleti tagja megbízza az 1871-ben közzétett Általános Magánjogi Törvénykönyv általános részének kidolgozásával. A Hoffmann korában a legjobb mintának tartott szász kódex, valamint a kortárs pandektairódalom differenciálatlan „didaktikus anyagának” alapulvétele révén a tervezet már eleve számos kritika forrását jelentette. Nem véletlen ilyen módon, hogy a tervezet végül is nem emelkedhetett törvényerőre. A tervezet egy vonatkozásban azonban korszerűnek tekinthető. Szakít ugyanis a természetjogi- észjogi indíttatású kódexek (a francia Code civil vagy az OPTK) szabályai másolásának gyakorlatával, és új úton haladva tesz kísérletet a magánjog kodifikálására.

Hoffmann Pál római jogi munkásságának szerves, sőt egyenesen legtekinélyesebb részét tankönyvei jelentik. 1858-ban mint gyakorló jogász s még nem mint a Pesti Egyetem római jogi katedrájának birtokosa adja ki magyar nyelven „A római magánjog mai érvényében vagyis Pandekták alapvonalai” című művét. Alapvető célja ennek a tankönyvnek a közreadásával az, hogy a római jog tanulását a magyar anyanyelvű hallgatók számára nyelvíleg megkönnyítse vagy egyáltalán lehetővé tegye. Megemlítendő, hogy a tankönyv nem csekély mértékben a müncheni, majd a bécsi egyetem nagy hírv tanára, a Puchta-féle fogalompiramis-koncepciót elvető és a kodifikáció irányában már az 1850-es évek elején engedményt tevő Arndts „Lehrbuch der Pandekten” (München, 1855) című munkája nyomán készült.

A 14 év alatt négy kiadást megért munka jelentős értékekkel rendelkezik. Különös erénye a műnek az, hogy szakít az OPTK rendszerén felépülő, a korábbi hazai római jogi tankönyvirodalomban – így például Henfner János három kötetben megjelentetett római jogi tankönyvében (Római jog. I–III. Pest, 1855–1856.) – szokásos „dologbani jog”–„dologhozi jog” az OPTK

285. §-ban szereplő dologértelmezés alapján való megkülönböztetéssel. Hoffmann Pálnál először jelenik meg a dologi jog megjelölésére utaló „dologbeli jog” kifejezés, melynek a kötelmi jog az ellenpárja. Az eredetileg a „dingliches Sachenrecht” kifejezés magyar megfelelőjének számító „dologbani jog” – amely a latin „*ius in re*”-re utal – helyett a szerző „nyelvünk szellemében” a „dologbeli jog” műszót tartja joggal célszerűbbnek. Ezenfelül még más vonatkozásban is, így például a „fölepjog” terminus technicus a *superficies* megjelölésére, vannak nyomai annak, hogy Hoffmann jogi nyelvünk radikálisnak is tekinthető megújítására törekszik.

A Történeti Jogi Iskola képviselőinek szemléletét még általában az iskola differenciálatlan korszakában jellemző történeti beállítottság Hoffmannál a már fentebb elemzett „A jog lénye” című értekezését követően az 1866-ban publikált „A római jog külszerű történelme és a római perjog” című tankönyvében jelentkezik. Hoffmann Pál szerint a római jog „kettős hatálybeli térre” tett szert. Egyrészt történeti diszciplína, amennyiben egy, a római Imperium felbomlásával hatályát veszített jogot reprezentál, másrészt viszont „a római állam területén képződött államokban” élő jogot jelent.

A tiszta római jog teljes külszerű és belső története feltárásának igénye vezeti Hoffmann Pált ahhoz, hogy 1875-ben megjelentesse Institutiót. A római jog „külszerű” és „belső” történetét egyaránt magában foglaló, több kiadásban megjelent Institutiók fő forrása a római magánjogi intézmények feldolgozásainak körében, a perjogot nem számítva, Kuntze hasonló jellegű tankönyve (*Cursus der Institutionen sowie der äusseren und inneren Rechtsgeschichte*. Leipzig, 1869). A Szász-Schwarz Gusztáv által egyébként joggal az „organikus” iskola képviselőjének tekintett Kuntze „Cursus”-ának alapulvétele azonban semmiképpen sem jelentett Hoffmann Pál részéről konzervatív irányban való elkötelezettséget. Nála a történeti oldal és a dogmatikai elem többé-kevésbé egyensúlyban van. Ez az egyensúly nem csupán tankönyveiben mutatkozik. A specificációval foglalkozó, tudományos pályája utolsó éveiben, 1890-ben közzétett értekezésében is szerephez jut a római jogi források elemzése mellett a modern dogmatika.

Hoffmann Pál tudományos pályájának áttekintése alapján megállapíthatjuk, hogy munkássága korának hazai és nemzetközi mércéjével mérve egyaránt jelentős értékeket rejt magában. Ő az, aki hazánkban elsőként adja elő a római jogot „igazán egyetemi, modern színvonalon”.

Számos kiadást megért tankönyvei, hogy a jusztnianuszi kodifikációhoz kapcsolódó stílszerű hasonlattal éljünk, nem egyszerűen az imperator által engedélyezett „hermeneiai kata poda”, hanem értékes, sok tekintetben eredetinek bizonyuló „kommentárok”. A valóban korszerű, tudományos igényű tankönyvírásnak alapvető feltétele az OPTK észjogi alapokra építő dog-

matikájától való elszakadás, ami Unger korszakos jelentőségű munkáinak megjelenését megelőzően csak progresszív lehetett.

Hoffmann Pál igen széleskörű tudományos életművének legfőbb értéke a „racionalista” észjogi irányzat meghaladásában van, melynek jelentőségét nem csökkenti az, hogy ehhez eszközül legtöbbször a Történeti Jogi Iskola jeles képviselői tanainak követése szolgált.

Hamza Gábor

Hoffmann Pál főbb munkái

A római magánjog rendszere mai érvényében (Pandekták) I–III. kötet. Pest, 1859–1861; *Természetes nyelven- vagy közjog.* Pest, 1861; *A jog lénye (Bevezetés a jogtudományba).* Pest, 1864; *Justinianus császár Institutióinak négy könyve. (Fordítás)* Pest, 1864; *A közön-séges és magyar részszerű egyházjog alapvonalai.* Pest, 1865; *A római jog külszerű történelme és a római perjog I.* Pest, 1868 (második kiadás: Budapest, 1871); *Általános magánjogi törvénykönyvek tervezete Magyarország számára. I. közlemény. Általános rész.* Budapest, 1871; *A római jog tanulmánya I. Institutiók.* Budapest, 1875 (második kiadás: Budapest, 1880); *A specificatio. Magánjogi értekezés.* Budapest, 1890 és *A birtoki jogtan két-ségei. Székfoglaló értekezés.* Budapest, 1892.

Felhasznált irodalom

Dell’Adami Rezső: *A magyar Polgári Törvénykönyv tervezete és a modern jogtudomány.* Magyar Jogászegyleti Értekezések, 1883. 9. sz.; Dell’Adami Rezső: *Magánjogi codifi-catiónk és régi jogunk.* Magyar Jogászegyleti Értekezések, 1885. 23. sz.; Vécsey Tamás: *Emlékbeszéd Hoffmann Pál r. tag fölött.* MTA Emlékbeszédek, XIII. köt. 7. sz., Buda-pest, 1908; Szászy-Schwarz Gusztáv: *Új irányok a magánjogban. Első előadás.* Budapest, 1911; Szászy-Schwarz Gusztáv: *Új irányok a magánjogban. Második előadás.* Budapest, 1911; Szászy-Schwarz Gusztáv: *Gyakorlati jogtanítás.* In: Parerga. Vegyes jogi dolgo-zatok. Bp., 1912; Pólay Elemér: *A pandektisztika és hatása a magyar magánjog tudomá-nyára.* Acta Univ. Szegediensis de Attila József, nom. tom. 23. fasc. 6. Szeged, 1976; Hamza Gábor: *Adalék a Történeti jogi iskola magyarországi hatásához. Hoffmann Pál élet-műve (1830–1907).* Jogtudományi Közlöny 35. (1980); Hamza Gábor: *Hoffmann Pál (1830–1907).* In: Magyar Jogtudósok – Ungarische Rechtsgelehrte I. (Red. G. Hamza), Budapest, 1999; Földi András–Hamza Gábor: *„Amegnyesett fa kiszöldül”. Áttekintés a jogtudósok MTA tagságáról 1945 után.* Magyar Tudomány 67. (2022) https://mersz.hu/hivatkozas/matud202207_f76886